

УДК 339.13.01
JEL L10, M31

НИКИШИНА О.В.

д-р екон. наук

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: ksenkych@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО ТОВАРНОГО РИНКУ

Досліджено природу категорій «ефективність» та «інтегрований товарний ринок», обґрунтовано типологію інтеграційних зв'язків та етапи їх формування в ринкових системах. Запропоновано концептуальний підхід до оцінки ефективності інтегрованого товарного ринку на базі конвергенції відтворювального, логістичного, інтеграційного та регуляторного підходів, що формує основу методичного оціночного базису.

Ключові слова: інтегрований товарний ринок, ефективність ринку та сектору, відтворювальні процеси, інтеграційні зв'язки, інтеграційна функція товарного ринку.

NIKISHYNA O.V.

Dr.Sc. (Economics), Senior Researcher

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: ksenkych @gmail.com

CONCEPTUAL APPROACH TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF INTEGRATED COMMODITY MARKET

In the article author allocated four approaches to the interpretation of category «efficiency», namely: (1) target (qualitative); (2) resource; (3) resultant; (4) degree of implementation of planned indicators. Grounded allocation two categories of efficiency of functioning systems and subsystems – of market and sector. Proposed author's definition categories «efficiency of integrated commodity market», namely: productivity the usage and the balance of inter-sectored movement of material, financial, labor and information resources for reproduction development of market system and increasing its integration level with ensuring the priority of interests the state and society. This definition develops of a resource-targeted approach to category «efficiency». Efficiency of sector the integrated market can be interpreted in context of the resultant approach as a ratio of result to costs, which ensured its receipt. Defined three types of integration links between subjects of different sectors and markets: (1) sectored links; (2) inter-sectored links; (3) inter-market links – internal and external. Identified four stages of formation of integration links in multi-level of market systems: (1) establishment of links between elements of system; (2) strengthening links; (3) increasing the number of links; (4) emergence of new relationships, new integrative properties of the system. Substantiated the integration function of commodity market in macro system. The author proposed a conceptual approach to evaluating the effectiveness of integrated commodity market based on convergence of reproduction, logistics, integration and regulatory approaches, what forms the foundation of methodical assessment basis.

Keywords: integrated commodity market, efficiency market and sector, reproduction processes, integration links, integration function of commodity market.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

В умовах глобалізації необхідною умовою сталого економічного зростання держави є ефективне функціонування інтегрованих товарних ринків (далі – ІТР), у секторах яких відбувається процес формування доданої вартості, що є внутрішнім ресурсом розвитку країни. Обґрунтування напрямів та інструментів підвищення ефективності ІТР як багаторівневої системи обумовлює необхідність розробки нових концептуальних підходів до оцінки ефективності товарних ринків, а також доповнення й коригування існуючих підходів з урахуванням вимог динамічного зовнішнього середовища, зміни векторів сучасних процесів інтеграції й дезінтеграції, постановки багатомірних завдань тощо.

Актуальність обраної теми обумовлена необхідністю розвитку концептуального підходу до

оцінки ефективності ІТР, тому що це теоретичне підґрунтя є основою для побудови методичного оціночного базису та формування новітньої регуляторної політики держави з цільовою орієнтацією на ефективне функціонування стратегічних ринків.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Проблема концептуального забезпечення оцінки ефективності товарного ринку багатопланова, її зміст у ресурсному аспекті розкрито, зокрема, в працях О. Момот [1], С. Мочерного [2], П. Саблука, в інституційному аспекті – Т. Осташко, в логістичному аспекті – Ю. Пономарьової [3], Л. Міротіна [4], Н. Чухрай [5, 6], в інтеграційному аспекті – Л. Султанаєвої [7], М. Анохіної [8], О. Семак [9] та інших учених. Водночас недостатньо вивченим у теоретично-прикладній площині залишається питання оцінки ефективності ІТР як багаторівневої мезоекономічної системи, взаємного проектування наукових підходів щодо його полівекторного дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз існуючих теорій ефективності економічних систем різних рівнів ієрархії дозволив встановити відсутність єдиного підходу до трактування категорій «ефективність» і «ефективність товарного ринку». Так, представники результуючого підходу (С. В. Мочерний, П. Т. Саблук, В. Г. Андрійчук) вважають, що ефективність – це не просто результативність, а співвідношення результату з витратами на його отримання, тобто величина відносна. Загальне визначення ефективності, запропоноване Е. Дж. Доланом («правильний вибір цілей, на яких фокусується вся енергія») конкретизується та розкривається в контексті певних систем. Так, Ю. Пономарьова визначає ефективність логістичної системи як якість її функціонування за заданого (тобто цільового) рівня логістичних витрат [3, с. 205]. Подальший розвиток теоретичних положень передбачає конвергенцію різних наукових підходів у контексті інтерпретації та оцінки ефективності багаторівневих систем, зокрема, інтегрованих товарних ринків.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті – обґрунтування концептуального підходу до оцінки ефективності інтегрованого товарного ринку – окреслила низку завдань дослідження, а саме:

- визначення концептуальної сутності категорії «ефективність»;
- обґрунтування природи, відтворювальної структури ІТР та його особливостей функціонування крізь призму різних наукових підходів;
- розробка типології інтеграційних зв'язків та етапів їх формування у багаторівневих ринкових системах;
- обґрунтування сутності категорії «ефективність ІТР» на базі конвергенції чотирьох підходів, що розкривають різні аспекти її оцінки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Концептуальною основою побудови системи прикладних критеріїв для оцінки ефективності функціонування ІТР є визначення економічної природи дефініцій «ефективність» та «інтегрований товарний ринок». На думку О. І. Момот, загальна дефініція «ефективність» (у перекладі з лат. – дієвий, продуктивний, що дає результат) характеризує різні розвинені системи, процеси, явища. Ефективність виступає як індикатор розвитку та є його найважливішим стимулом. Як категорія вона має дві сторони – якісну та кількісну. Якісна сторона відображає її логічний, теоретичний зміст, кількісна – дію закону економії часу в ході досягнення цілей суспільного виробництва в ході відтворювального процесу [1, с. 208].

Економічну сутність дефініції «ефективність» учені інтерпретують по-різному; найпоширеніші трактування узагальнено автором у таблиці 1. В ході проведеного дослідження автором виділено чотири головні підходи, які дозволяють об'єднати сукупність неоднорідних трактувань у групи, а саме: (1) цільовий (якісний); (2) ресурсний; (3) результуючий; (4) ступінь реалізації планових (цільових) показників.

В економічній літературі найпоширенішими є *ресурсний підхід*, представники якого акцентують увагу на економічних ефектах у площині оптимального використання ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових), виробництві товарів за найменших витрат ресурсів, та *результуючий підхід*. Множинність визначень ефективності як багатоаспектної категорії не вичерпується переліком, наведеним в табл. 1. Існують й інші трактування (наприклад, відношення цінності результату до цінності витрат [2, с. 508]) в межах третього наукового підходу до означеної дефініції. Необхідно відзначити розвиток *цільового підходу*, який розкриває якісну складову категорії «ефективність», та його взаємопроникнення в інші концептуальні підходи, зокрема, в четвертий (див. табл. 1). Елементи цільового підходу інтегруються в ресурсний підхід (продуктивність використання

ресурсів у досягненні певної цілі) та знаходять прояв у четвертому підході як ступінь фактичного досягнення цільового результату діяльності (зокрема, управлінської, логістичної тощо).

Таблиця 1

Сутність економічної категорії «ефективність» у трактуванні різних авторів*

Підхід	Автори	Визначення дефініції
I. Цільовий (якісний): вибір і досягнення цілей, якість функціонування системи	Долан Е.Дж. [1]	<i>Ефективність</i> – це вибір правильних цілей, на яких фокусується вся енергія
	Пономарьова Ю. В. [3, с. 205]	<i>Ефективність логістичної системи</i> – показник (або система показників), який характеризує рівень якості функціонування логістичної системи за заданого рівня загальних логістичних витрат
II. Ресурсний: оптимальне (раціональне) використання ресурсів	Устенко О. Л., Шеремет А. Д., Сайфулін Р. С. [1]	<i>Ефективність</i> відображає результат (ефект) з точки зору оптимального використання ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових)
	Стандарт ISO 9000:2005 [10]	<i>Ефективність</i> – зв'язок між досягнутим результатом і використаними ресурсами
III. Результуючий: співвідношення результату з витратами	Мочерний С. В., П. Т. Саблук, В. Г. Андрійчук [2]	<i>Ефективність</i> – це завжди певне співвідношення (результату з цілями або результату з витратами на його отримання), тобто величина відносна
IV. Ступінь реалізації планових показників (цільових)	Стандарт ISO 9000:2005 [10]	<i>Результативність</i> – ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів
	Міротін Л.Б. [4, с.71]	<i>Ефективність логістичної системи</i> – це співвідношення між заданим (цільовим) показником результату функціонування системи й фактично реалізованим

*Узагальнено автором із використанням джерел [1- 4, 10]

Авторське визначення *інтегрованого товарного ринку* є таким: система взаємодій між господарюючими суб'єктами чотирьох секторів (сировинного, виробничого, торгового й споживчого), що об'єднані в єдиний відтворювальний цикл множиною прямих і зворотних інтеграційних зв'язків, яка у географічних межах держави (регіону) має потенціал трансформації матеріального потоку у товар з високою доданою вартістю, максимально наближеною до доданої вартості товару кінцевого споживання. ІТР як мезосистема вбудована у макросистему національної економіки і виступає регулятором суспільного відтворювального процесу [11, с. 8].

Враховуючи результати попередніх досліджень [11, 12], автором побудовано модель відтворювальної структури ІТР, яка наведена на рис. 1. Дана модель графічно ілюструє головні етапи руху й трансформації товарних потоків у трьохрівневій інтегрованій системі, множину інтеграційних зв'язків у секторному та ринковому вимірі, дозволяє дослідити особливості та плинність відтворювальних процесів за всіма етапами.

Першою особливістю інтегрованого товарного ринку є наявність у структурі чотирьох секторів (сировинного, виробничого, торгового та споживчого), при цьому товар релевантного ринку, окрім кінцевого споживання, виступає сировиною для виробництва товарів іншого вертикально суміжного ринку. Кількість суміжних ринків визначають кількість рівнів ІТР. На рис. 1 побудовано трьохрівневу інтегровану систему: ринок товару А має тільки промислове споживання, відтак товар А слугує основною сировиною для виробництва товару Б, який, в свою чергу, окрім певних обсягів споживання населенням, теж є сировиною для виробництва товару кінцевого споживання В. Прикладом функціонування даної трьохрівневої системи є інтегрований ринок хлібопродуктів.

Усі сектори ІТР органічно пов'язані і взаємодіють між собою, формуючи внутрішній економічний простір, який є основою відтворювального циклу. Внутрішній економічний простір включає умови і передумови для функціонування інтегрованої ринкової системи в певних географічних межах. Найголовнішою з передумов є наявність на території держави (або регіону) потужного економічного потенціалу та його складових, що складають матеріальну, трудову, інноваційну основи ринкового процесу відтворення. Відтак, другою особливістю ІТР є наявність в географічних межах держави (регіону) економічного потенціалу, ефективного використання якого забезпечує глибинну переробку сировини в товар з високою доданою вартістю, наближеною до доданої вартості товару кінцевого споживання.

На рис. 1 наведено головні схеми процесів товароруху, водночас на практиці між секторами ІТР відбувається прямий і зворотній рух товарних, фінансових та інформаційних потоків.

Інтегрований ринок як відтворювальна система зі складною архітектурою поєднує в єдиний процес відтворення матеріальні, трудові, фінансові та інформаційні потоки, виконуючи *інтеграційну (сполучну) функцію* в економічній системі. Товарний ринок поєднує господарюючих суб'єктів сировинного, виробничого, торгового та споживчого секторів у єдиний відтворювальний цикл різноманітними інтеграційними зв'язками, забезпечує їх багатосторонню взаємодію. Відтак, сукупність різних товарних ринків об'єднує економіку в єдиний організм, розвиваючи систему горизонтальних і вертикальних зв'язків усіх суб'єктів господарювання.

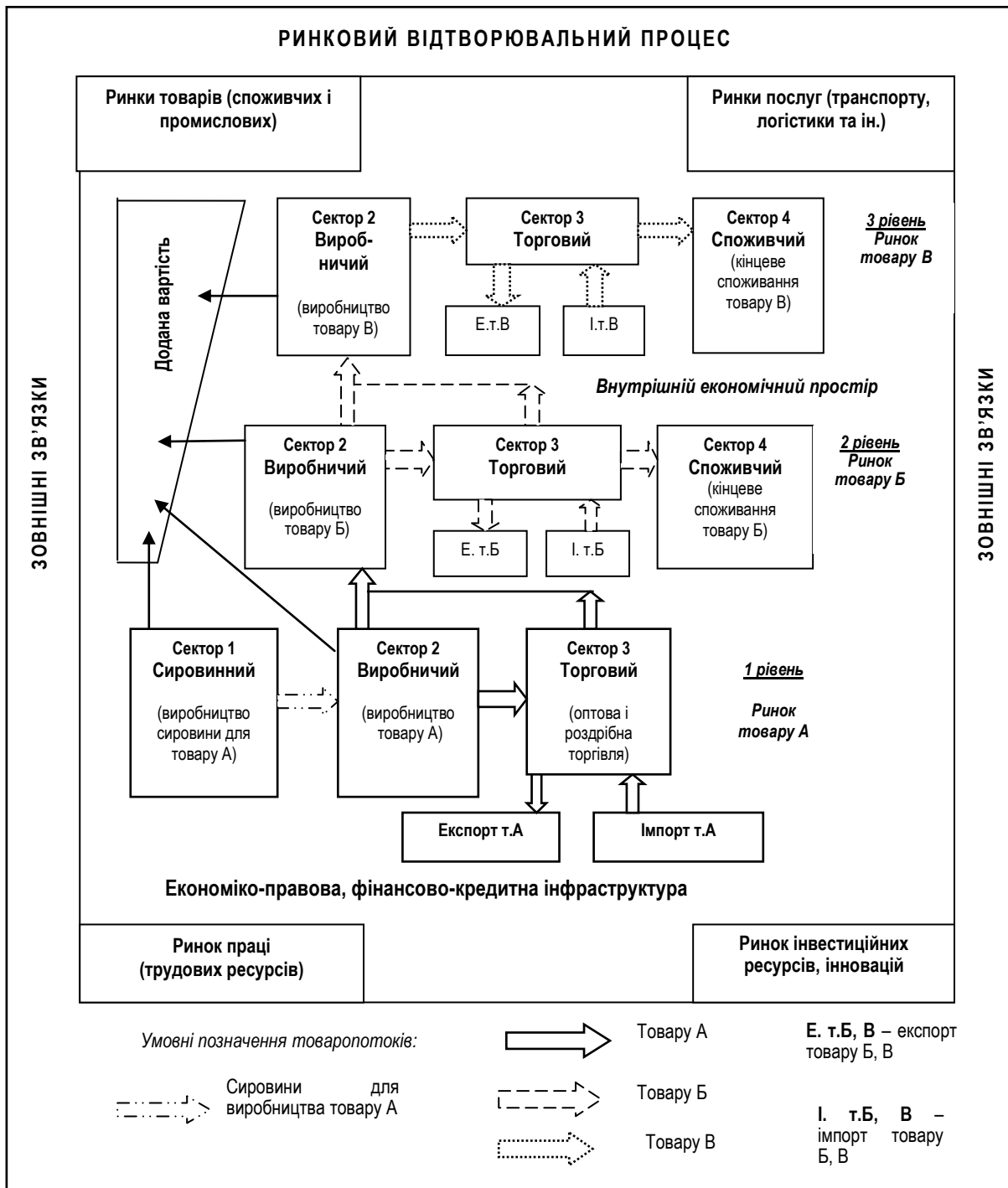

Рис. 1. Відтворювальна структура інтегрованого товарного ринку [авторська розробка]

Третьою особливістю інтегрованого товарного ринку є множина динамічних інтеграційних

зв'язків між суб'єктами різних секторів і ринків. На думку автора, у межах ІТР можна виділити три типи *інтеграційних зв'язків* (див. рис. 1):

1) *секторні зв'язки* – виникають між суб'єктами в межах певного сектору, відображають структуру організаційних форм суб'єктів господарювання;

2) *міжсекторні зв'язки* – виникають між суб'єктами різних секторів за етапами виробничого ланцюга;

3) *міжринкові зв'язки* – поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні міжринкові зв'язки формуються між ІТР та пов'язаними ринками товарів (споживчих і промислових), послуг, праці, інвестиційних ресурсів, інновацій, а також елементами інфраструктури в географічних межах держави. Зовнішні зв'язки встановлюються між вітчизняними та іноземними ринками, відображають рух експортно-імпортних товарно-фінансових потоків.

Процес встановлення й посилення інтеграційних зв'язків між секторами ІТР та пов'язаними ринками тісно переплітається з процесом формування доданої вартості на кожному етапі відтворювального циклу. При цьому у міру поглиблення ступеня переробки продукції в виробничому ланцюгу «товар А – товар Б – товар В» обсяги створеної доданої вартості зростають та максимізуються у вартості товару кінцевого споживання (див. рис. 1). Відтак, маємо четверту особливість ІТР: його цільову орієнтацію на виробництво товару з високою доданою вартістю, максимально наближеною до доданої вартості товару кінцевого споживання, яка може реалізуватися, як правило, за умови державного управлінського впливу.

У контексті *логістичного підходу* ІТР втілює в собі багатоелементний *ланцюг вартості*, який у науковій літературі трактується як процес додавання вартості до товару [5, с. 3]. При цьому автори концепцій ланцюга вартості акцентують увагу на ідентифікації *зв'язків* між його ланками, які значною мірою впливають на ефективне функціонування доданої вартості у ланцюгу поставок. Так, у ланцюгу вартості за М. Портером [6, с. 87-88] сконцентровано увагу на організаційних відносинах, при цьому важливим є той факт, що підприємства можуть поєднувати свої ланцюги вартості через коаліції. Ланцюг вартості є множиною окремих, але тісно взаємопов'язаних процедур корисності (value activities), які приносять прибутки за умови перевищення вартості над витратами. Сучасні методи управління переміщенням товаропотоків призводять, на думку автора, до встановлення стратегічних коопераційних зв'язків.

Н. І. Чухрай наголошує на необхідності розвитку структурної оболонки бізнесу (СОБ). Сукупність СОБ підприємств формують базу логістичних мереж, які заповнюють інформаційні, фінансові та інтелектуальні перепади у *точках переходів* таких бізнес-процесів в сферах виробництва, транспортування, зберігання, реалізації, інтелектуального й фінансового обслуговування [5, с. 4]. Теорія Н. І. Чухрай корелює з положеннями теорії відтворювального циклу. Так, у попередніх дослідженнях встановлено, що більшість деформацій («точок розриву») процесів відтворення виникають на межі міжсекторного й міжринкового переходу товарно-фінансово-інформаційних потоків у мезосистемі, що обумовлено конфліктністю економічних інтересів суб'єктів різних секторів або ринків [11, с. 4]. Відтак процес формування міжсекторних і внутрішніх міжринкових інтеграційних зв'язків (І і II типи за авторською класифікацією) є найбільш складним та характеризується певними деформаціями, відтворювальними розривами, розбалансованістю товаропотоків, нівелювання (зменшення) яких формує завдання державного селективного регулювання.

З іншого боку, згідно теорії ланцюга вартості М. Портера, конкурентну перевагу підприємства на ринку може зміцнювати вміння *співпраця на стику окремих процедур*, наприклад, логістики і виробництва або логістики і маркетингу [6, с. 88]. Відповідно, формування стійких міжсекторних зв'язків ІТР є необхідною умовою його розвитку та ефективного функціонування.

На нашу думку, можна виділити *4 етапи формування інтеграційних зв'язків* у секторному, міжсекторному та міжринковому вимірі (рис. 2). На 1 етапі між елементами дезінтегрованої системи встановлюються перші зв'язки, що мають непостійний характер, формуються під впливом випадкових чинників; на даному етапі можуть функціонувати дезінтегровані (відокремлені) компоненти системи. 2 етап характеризується посиленням інтеграційних зв'язків між елементами, переходом від несистемних до довгострокових міжсуб'єктних відносин. На 3 етапі кількість інтеграційних зв'язків зростає, з'являються нові зв'язки між елементами системи, які на 4 етапі призводять до появи її нових інтегративних властивостей (див. рис. 2).

Кожний етап характеризується певною формою інтеграційних взаємодій. Так, на 1 етапі

домінують разові угоди, які на наступних етапах еволюціонують у системні взаємодії (міжсекторні й міжринкові). Налагодження довгострокових відносин сприяє інтенсифікації процесів інтеграції, які змінюють стан ринкової системи та її елементів. З'являються нові зв'язки й нові інтегративні властивості системи, які можуть (як правило, за умови цільового управлінського впливу держави) забезпечити збалансований розвиток ІТР. Слід відзначити, що у процесі інтеграції встановлюються взаємовідносини між елементами системи, які забезпечують довгострокову консолідацію (зближення) основних цілей носіїв інтеграції. При цьому відносини конкуренції замінюються відносинами співпраці – від слабкої взаємодії до прямого управління. Стохастичні зв'язки змінюються детермінованими зв'язками [7, с. 12].

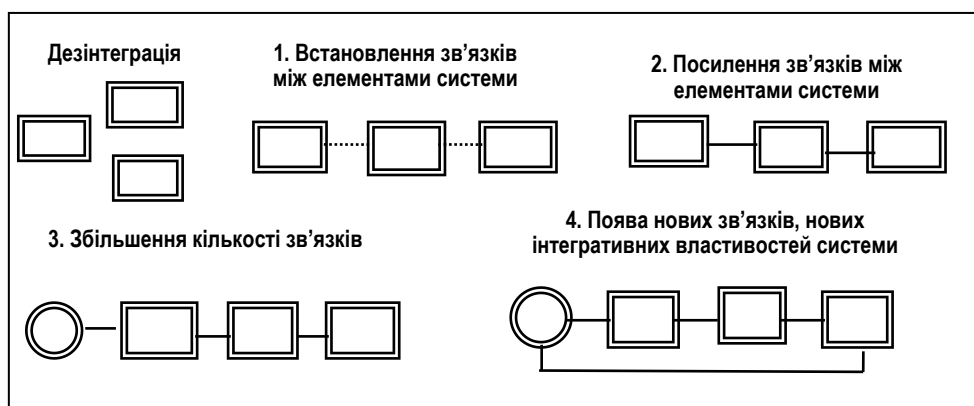

Рис. 2. Етапи формування інтеграційних зв'язків в ринковій системі [авторська розробка]

Результат процесу інтеграції відображає термін «інтегрованість» системи. *Інтегрованість* представляє собою стан впорядкованого функціонування частин цілого [8, с. 94]. На думку О. А. Семак, для розкриття сутності інтегрованості доцільним є використання таких термінів, як організованість, структурованість, пов'язаність; кожен із них підкреслює певні сторони системного стану інтегрованості. Ми поділяємо позицію вченого щодо мінливості шкали оцінки інтеграції в ході розвитку системи, коли старі критерії втрачають зміст і змінюються новими. Відтак, терміни «ступінь інтегрованості» або «рівень інтегрованості» системи доцільно вживати лише в тому випадку, коли відомо, яким чином можна визначити цей ступінь або рівень [9, с. 123]. Деякі учені замість категорії «інтегрованість» використовують термін «*міра консолідації*» елементів системи [7, с. 12]. Наявність різних підходів до оцінки інтеграції є свідченням динамічності та складності її кількісного виміру. Однак дане питання є вкрай важливим для визначення сутності категорії «ефективність ІТР» та системи показників для її оцінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження природи, характерних ознак, множини інтеграційних зв'язків між суб'єктами й секторами інтегрованого товарного ринку вказує на дотичність і переплетення чотирьох наукових підходів у трактуванні категорії «ефективність інтегрованого товарного ринку»: відтворювального, логістичного, інтеграційного й регуляторного (рис. 3).

Відтворювальний підхід акцентує увагу на забезпеченні розширеного відтворення товарних, фінансових, трудових і інформаційних ресурсів у секторах ІТР; *логістичний* – на оптимізації трансформації матеріального потоку, збалансованому русі даних ресурсів за етапами відтворювального циклу; *інтеграційний* – на формуванні нових інтеграційних зв'язків і взаємодій між елементами ринкової системи для підвищення рівня її інтегрованості; *регуляторний* – на керуванні процесів відтворення, товароруху, інтеграції й дезінтеграції для збалансованого розвитку всіх рівнів ІТР із забезпеченням пріоритету економічних інтересів держави як носія інтересів суспільства. На практиці у секторах ІТР відбуваються постійні інтеграційні трансформації, які, реалізуючи економічні інтереси найсильніших суб'єктів ринку, продукують відтворювальні «розриви» за етапами виробничого ланцюга, проявом яких може бути порушення рівноваги між попитом і пропозицією товару, цінові коливання, непропорційність міжсекторного розподілу доходів тощо.

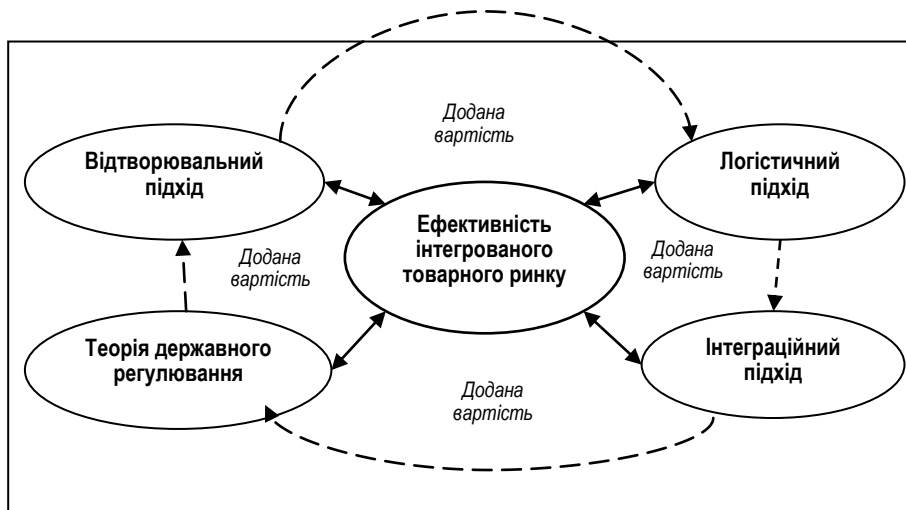

Рис. 3. Конвергенція наукових підходів у трактуванні категорії «ефективність інтегрованого товарного ринку» [авторська розробка]

Тому виникає необхідність реалізації активної інтеграційної політики держави, яка стихійні процеси інтеграції спрямує в організоване русло збалансованого розвитку ІТР на засадах пріоритетності державних інтересів. Ось чому компоненти регуляторного підходу повинні знайти відображення в категорії ефективності ІТР як мезосистеми, розвиток якої підпорядкований, у першу чергу, економічним інтересам держави та суспільства. Конвергенція чотирьох підходів у трактуванні вихідної дефініції сприятиме досягненню поставлених цілей щодо ефективного функціонування динамічної та багаторівневої ринкової системи, максимально повно охоплюючи її полівекторні параметри розвитку.

Враховуючи результати досліджень концептуальної сутності категорії «ефективність» (див. табл. 1) та секторної структури ІТР (див. рис. 1), ми пропонуємо виокремити дві категорії ефективності функціонування системи й підсистеми – ринку та сектору.

Ефективність інтегрованого товарного ринку доцільно трактувати як продуктивність використання та збалансованість міжсекторного руху матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів для досягнення відтворювального розвитку ринкової системи та підвищення рівня її інтегрованості із забезпеченням пріоритету інтересів держави та суспільства. Дане визначення є розвитком ресурсно-цільового підходу до трактування категорії «ефективність» (див. табл. 1) та синтезує головні компоненти відтворювального, логістичного, інтеграційного та регуляторного підходів (див. рис. 3), формуючи досить широке аналітичне поле для її оцінки.

Ефективність сектору інтегрованого товарного ринку можна трактувати у площині результуючого підходу (див. табл. 1) як співвідношення результату до витрат, що забезпечили його отримання. Оскільки в межах певного сектору здійснюється виробництво однотипної продукції, ефективність діяльності його суб'єктів можна оцінити агрегованими показниками ефективності мікросистем, зокрема, рентабельністю продукції, продуктивністю праці тощо. Ефективність функціонування ІТР у площині кожного з означених наукових підходів (див. рис. 3) можна оцінити за допомогою доданої вартості як фундаментального критерію ефективності функціонування економічних систем на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в розвитку теоретичних положень щодо інтерпретації сутності й природи категорій «ефективність» та «інтегрований товарний ринок», обґрунтуванні типології інтеграційних зв'язків та етапів їх формування у міжсекторному та міжринковому вимірі. Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні концептуального підходу до оцінки ефективності ІТР на основі конвергенції чотирьох підходів (відтворювального, логістичного, інтеграційного та регуляторного), практичне – у можливості використання даного підходу для формування методичного оціночного базису, обґрунтуванні напрямів регуляторної політики держави. Перспективи подальших розробок полягають у розробці багаторівневої системи критеріїв для оцінки ефективності функціонування ІТР із використанням концептуального підходу, запропонованого автором у даній статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Момот О. І. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці / О. І. Момот, А. О. Демченко // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 3 (33). – С. 207-210.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. /Ред. кол.: Мочерний С. В. (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 864 с.
3. Пономарьова Ю. В. Логістика: навч. посібник / Ю. В. Пономарьова. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: Центр навч. літ-ри 2005. – 328 с.
4. Миротин Л. Б. Эффективная логистика / Л. Б. Миротин, Ы. Э. Ташбаев, О. Г. Порошина. – М.: Экзамен, 2002. – 160 с.
5. Чухрай Н. І. Застосування методів логістики і проектного менеджменту для побудови моделі управління бізнес-процесами в мережі / Н. І. Чухрай, І.І. Новаківський // Вісник НТУ «ХПІ». – 2016. – №2 (1174). – С. 3-8.
6. Чухрай Н. І. Формування ланцюга поставок: питання теорії та практики: монографія / Н. Чухрай, О. Гірна. – Львів: «Інтелект-Захід», 2007. – 232 с.
7. Султанаева Л. Интеграционные процессы в аграрном секторе экономики /Л. Султанаева // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2010. - №2. – С.8-14.
8. Анохина М. Е. Развитие экономической интеграции: теория и практика /М. Е. Анохина, Д. Г. Коростелев // Экономика и управление. – 2014. – №8(117). – С. 92-99.
9. Семак Е. А. Теоретические основы международной экономической интеграции /Е. А. Семак // Беларусь и мировые экономические процессы.– Минск: БГУ, 2009. – Вып. 6. – С. 117-137.
10. Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь. 3-е издание: ISO 9000:2005. – К.: Группа компаний «Интерсертифика», 2005. – 41 с.
11. Нікішина О. В. Методологічні засади регулювання інтегрованих ринків зерна та продуктів його переробки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. В. Нікішина. – Одеса, 2016. – 41 с.
12. Нікішина О. В. Моделювання відтворювальної структури інтегрованого ринку зерна та продуктів його переробки / О. В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2013. – №4 (20). – С. 33-42.

REFERENCES

1. Momot, O. I. & Demchenko, A. O. (2013). Pro sutnist poniat «efektyvnist» ta «rezultatyvnist» v ekonomitsi [On essence of the concepts of «efficiency» and «effectiveness» of economy]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu. – Economic Bulletin of Donbas*, 3 (33), 207-210 [in Ukrainian].
2. Mochernyi, S. V. (Eds.). (2002). *Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh. T.1.* [Economic encyclopedia: In three volumes. Vol.1]. Kyiv: Vyd. tsentr «Akademiia» [in Ukrainian].
3. Ponomarova, Yu. V. (2005). *Lohistyka [Logistics]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
4. Mirotin, L. B., Tashbaev, Yi.E. & Poroshina, O. G. (2002). *Effektivnaya logistika [Efficient logistics]*. Moskva: Ekzamen [in Russian]
5. Chukhrai, N. I. & Novakivskyi, I.I. (2016). Zastosuvannia metodiv lohistyky i proektnoho menedzhmentu dlia pobudovy modeli upravlinnia biznes-protsesamy v merezhi [Applying methods logistics and project management for construction management model business processes in a network]. *Visnyk NTU «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut».* – *Bulletin NTU «Kharkiv Polytechnic Institute»*, 2 (1174), 3-8 [in Ukrainian].
6. Chukhrai, N.I. & Hirna, O. (2007). *Formuvannia lantsiuha postavok: pytannia teorii ta praktyky [Formation of supply chain: issues theory and practice]*. Lviv: «Intelekt-Zakhid» [in Ukrainian].
7. Sultanaeva, L. (2010). Integratsionnyie protsessy v agrarnom sektore ekonomiki [Integration processes in the agricultural sector of economy]. *Mezhdunarodnyiy selskohozyaystvenniy zhurnal. – International Agricultural Journal*, 2, 8-14 [in Russian].
8. Anohina, M. E. & Korostelev, D. G. (2014). Razvitie ekonomicheskoy integratsii: teoriya i praktika [Development of Economic Integration: Theory and Practice]. *Ekonomika i upravlenie. – Economics and Management*, 8(117), 92-99 [in Russian].

9. Semak, E. A. (2009). Teoreticheskie osnovy mezhdunarodnoy ekonomicheskoy integratsii [Theoretical basis of international economic integration]. *Belarus i mirovyie ekonomicheskie protsessyi. – Belarus and world economic processes*, 6, 117-137 [in Russian].
10. Sistemy menedzhmenta kachestva. Osnovnyie polozheniya i slovar. 3-e izdanie: ISO 9000:2005. (2005). [*Quality management systems. Fundamentals and vocabulary*. (3d ed)]. Kyiv: Gruppy kompaniy «Intersertifika» [in Russian].
11. Nikishyna, O. V. (2016). Metodolohichni zasady rehuliuвання intehrovanykh rynkiv zerna ta produktiv yoho pererobky [Methodological bases regulation of integrated grain market and its products processing]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
12. Nikishyna, O. V. (2013). Modeliuвання vidtvoriuvanoi struktury intehrovanoho rynku zerna ta produktiv yoho pererobky [Modeling of reproduction structure integrated market of grain and its products processing]. – *Ekonomika kharchovoi promyslovosti. – Economics of food industry*, 4 (20), 33-42 [in Ukrainian].